

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

Het geheim van een eeuwige jeugd

„Hij geeft de moede kracht en de machteloze vermeerderd Hij sterkte. Jongelingen worden moede en mat, zelfs jonge mannen struikelen, maar wie de HERE verwachten, putten nieuwe kracht; zij varen op met vleugelen als arenden; zij lopen, maar worden niet moede; zij wandelen, maar worden niet mat.“

Jesaja 40 : 29—31.

Verleden week hebben we geschreven over de macht des HEREN, waarvan we een glimp opvangen uit de werken Zijner handen. Vooral de hemel met zijn miljoenenleger van sterren is een toonbeeld van Gods onmetelijke kracht. Geen enkele aardse macht is daarmee ook maar te vergelijken. Ze valt er eenvoudig bij in het niet.

Als we geloven dat de Vader van onze Here Jezus Christus almachtig is en alomtegenwoordig en alwijs en algoed, dan verstaan we ook dat we nooit over de HERE mogen klagen. Wij kunnen het er wel naar maken, dat Hij Zijn aangezicht voor ons verbergt. Als wij zondige wegen bewandelen kan het zover komen, dat de hand des HEREN zwaar op ons drukt. Doch dan ligt de schuld niet bij Hem, maar bij ons. Dan is er reden om te klagen over ons zelf. Zoals we lezen in Klaagliederen 3 : 39: „Wat klaagt dan een mens in het leven! Ieder (klage) over zijn zonde“.

In de dagen van Jesaja klaagde het volk wel. Het zei: „Mijn weg is voor de HERE verborgen en mijn recht gaat aan mijn God voorbij“. Maar de profeet zegt verwijtend: „Waarom zegt gij dat, o Jakob, en spreekt gij zo, o Israël?“ Hij wil maar zeggen, dat ze zo niet mogen klagen. De HERE kent de weg der rechtvaardigen. Hij vergeet Zijn volk niet. En de Rechter der ganse aarde zal Zijn volk recht doen. Op een andere tijd misschien dan wij zouden willen en op andere wijze ook. Maar de weg der Kerk is voor de HERE niet verborgen en haar recht gaat aan God niet voorbij. Daar kunnen we zeker van zijn.

Of zou het zo zijn, dat Hij wel wil helpen, maar dat Hij het niet kan? Het is goddeloos om dat ook maar een ogenblik te denken. De profeet zegt: „Weet gij het niet, hebt gij het niet gehoord? Een eeuwig God is de HERE, Schepper van de einden der aarde. Hij wordt noch moede noch mat, zijn verstand is niet te doorgonden“. Gods wegen zijn hoger dan onze wegen en Zijn gedachten hoger dan onze gedachten. We kunnen de leiding des HEREN niet narekenen. We staan vaak voor raadsels. En op vele „waaroms“ kunnen wij geen antwoord geven. Maar we kunnen er op aan, dat Hij niet moe wordt om te helpen. „Wat zijn liefde wil bewerken ontzegt Hem zijn vermogen niet“.

„Hij geeft de moede kracht en de machteloze vermeerderd Hij sterkte“. We hoeven niet ontkennen, dat een mens moe kan worden. Ook een gelovig mens kan dat overkomen. Het leven kan zo zwaar worden, dat iemand levensmoe wordt. Een taak kan zo op onze schouders drukken, dat we het zouden begeven. Er kan zoveel verdriet ons treffen, dat we daaronder zouden bezwijken. Daarvoor hoeven we ons niet te schamen. Er zijn mensen, die onder alle omstandigheden een vrolijk gezicht blijven zetten. Ze proberen het tenminste. Of het altijd lukt is een andere zaak. De Spreukendichter zegt daar niet veel goeds

van: „Als iemand die een kleed uittrekt op een koude dag, als azijn op loog, is wie liedjes zingt bij een treurig hart“. Spr. 25 : 20.

We spreken graag van geloofshelden en denken dan aan de mannen en vrouwen uit Hebr. 11. Maar we hoeven die mensen er niet op aanzien, dat zij zo sterk waren. Ze zullen er ook wel eens „zat“ van geweest zijn. Zij waren mensen van gelijke bewegingen als wij. De HERE was hun sterkte en door het geloof overwonnen ze hun moeheid. Maar in zichzelf waren ze „klein van moed en zwak van krachten“.

We vinden Elia een krachtfiguur. Maar van deze „held“ lezen we in I Kon. 19: „Zelf echter trok hij een dagreis ver de woestijn in, ging zitten onder een bremstruik en begeerde te mogen sterven, en zeide: Het is genoeg! Neem nu, HERE, mijn leven, want ik ben niet beter dan mijn vaders“. Hij was bang voor het woeden van Izebel, meende alleen overgebleven te zijn en vreesde, dat de vijanden hem wel het leven zouden benemen.

We zijn geneigd van Paulus te zeggen: Wat een man! We kunnen begrijpen dat sommigen in Corinthe zich graag naar hem noemden. Maar Paulus roemt in zijn zwakheden! Hij hield het vaak nauwelijks op de been. Het scheelde soms geen haar of hij zou onder al de moeilijkheden bezwijken. Hij had een doorn in het vlees, die hem zoveel pijn deed, dat hij het maar moeilijk uit kon houden. Driemaal bad hij de HERE om daarvan verlost te worden. Maar hij krijgt als antwoord: „Mijn genade is u genoeg, want de kracht openbaart zich eerst ten volle in zwakheid“. II Kor. 12 : 9.

Dat zegt Jesaja nu ook. De HERE geeft de moede kracht en de machteloze vermeerderd Hij sterkte. In tijden van moeite en verdriet, zo groot, dat een mens er onder zou bezwijken, houdt de HERE staande wie tot Hem de toevlucht neemt. In perioden van strijd in de kerk, zo heftig en zo fel, dat „vlees en hart“ het zouden begeven, kan de HERE lichaam en geest fit houden door de kracht van Zijn genade. Dan is het wonderlijk in onze ogen wat een mens kan uithouden. Als we dat opmerken moeten we niet gaan roemen in mensen met „stalen zenuwen“. We moeten ook niet roemen in het grote geloof van die mensen, die in de felste strijd en onder de grootste moeiten fris en groen blijven. Maar dan moeten we roemen in de HERE, die krachten geeft en van Wie het volk zijn sterkte heeft. Looft God, elk moet Hem eren.

Laten jonge mensen maar niet te veel van zichzelf verwachten. Hun sieraad is hun kracht, zegt de Schrift. En dat is waar. Vergelijkenderwijs kunnen jonge mensen veel meer verdragen dan ouderen. Ze durven het leven wel aan, want ze kunnen het wel aan naar ze menen. Ze zouden wel ijzer met handen kunnen breken. Laat ze maar lopen, zo denkt menigeen, ze houden het wel uit.

Jesaja zegt het anders. Hij ontkent de kracht der jongelingen niet. Maar hij zegt: „Jongelingen worden moede en mat, zelfs jonge mannen struikelen“. Er kunnen levensomstandigheden komen, dat zij ze niet aan kunnen. Bovendien, de bloei van het leven is maar van korte duur. Na een periode van bloei volgt een tijd van stilstand. En dan begint de afbraak al spoedig. Maar ook in de kracht van het leven kunnen jonge mensen voor moeite, verdriet, strijd of taak komen te staan, die ze met al hun frisse kracht niet

UIT DE INHOUD:

<i>Het geheim van een eeuwige jeugd</i>	H. J. J.
<i>Nog eens — een appèl (VIII)</i>	C. V.
<i>De boodschap van het Réveil (V)</i>	J. L. v. E.
<i>Genade en waarheid (III)</i>	D. H.
<i>Het Chr. V.H.M.O. (I)</i>	A. P.
<i>Om een evangelische politiek</i>	H. C. S.
<i>Boekbespreking</i>	B. J.
<i>Persschouw</i>	C. V.
<i>Kritische krabbels</i>	Frater
<i>Kerknieuws</i>	

aan kunnen. We hebben ze waarschijnlijk allen wel gekend, jonge mensen die vrolijk en fris het volle leven tegemoet gingen, maar die na enkele jaren als wrakhout dreven op de levenszee. Schrijf ik dit om jongelui moedeloos te maken? Zit er niet iets heerlijks in, dat de jeugd veel van de toekomst verwacht en met allerlei idealen het leven ingaat? Ja, dat zit er inderdaad. En ik wil niemand de moed benemen. Maar we moeten wel luisteren naar het Woord des HEREN. En dat wijst ons een betere weg dan te vertrouwen op eigen kracht.

Jesaja schrijft: „Maar wie de HERE verwachten, putten nieuwe kracht; zij varen op met vleugelen als arenden; zij lopen, maar worden niet moede; zij wandelen, maar worden niet mat“. Dát is het geheim van het uithoudingsvermogen van de gelovigen: Zij verwachten de HERE. Dat wil hier niet zeggen, dat ze Zijn wederkomst verwachten. Maar dat ze in alle omstandigheden van het leven op de hulp des HEREN rekenen. Ze verwachten, dat Hij hen niet zal begeven of verlaten. Ze zijn er zeker van, dat niets hen van Zijn liefde kan scheiden. Dit is hun troost en kracht, dat de HERE hen kent in alle wegen en dat Hij hun paden recht zal maken. Als zij tenminste Hem ook kennen in hun wegen. Waarom zijn Henoch en Noach, Abraham, Izak en Jakob, Jozef en Mozes, Gideon, Barak, Simson, Jefta, David en Samuël niet bezweken onder de last, die zij hadden te torsen? Omdat zij de HERE hebben verwacht in hun leven. Daarom zijn zij niet beschaamd uitgekomen. Anders waren zij in al hun druk reeds lang vergaan.

Zij die de HERE verwachten putten telkens weer nieuwe kracht uit de altijd spuitende fontein: de kracht des HEREN. Prachtig beeld bezigt de profeet hier: Zij varen op met vleugelen als arenden. Letten we wel eens op de vogelen des hemels? Arenden zien we hier niet. Maar we zullen allen toch wel eens met verwondering gekeken hebben naar een troep vogels, die zwieren en zweven en zeilen en zwenken in „het ruime hemelrond“. Het kost hun blijkbaar geen moeite, want ze houden het soms uren vol. Welnu, zo zullen de rechtvaardigen lopen en niet moede worden, wandelen en niet mat worden.

Laat ons maar in dat vertrouwen leven. Dat de HERE de kracht van onze kracht is. Wat ons betreft, wij kunnen allen „afknappen“. De sterkste is enkel ijdelheid. Maar de HERE kan ons geven, om zo te zeggen, een eeuwige jeugd.

H. J. Jager.

Nog eens - een appèl

VIII

De Verklaring van Gevoelen

Het is al weer twee maanden geleden, dat ik het 7de artikel schreef van de reeks: **Nog eens - een appèl**.

Die reeks was nog niet af. Er zouden nog een paar artikelen volgen. Maar de brieven van Ds Kruiswijk en Ds Plooy waren bij de redactie binnen gekomen. En die moesten natuurlijk zo spoedig mogelijk geplaatst worden. Daarnaast ook nog het vervolg van „het appèl” te plaatsen ging natuurlijk niet. Dan zouden we te veel van het goede ontvangen. Maar nu willen we deze reeks toch afmaken.

* * *

In het art. van 20 maart hebben we de inhoud van de synodale leerbeslissingen nader bekeken.

Nu willen we nagaan hoe door velen — ze werden al gauw „de bezwaarden” genoemd — op die leeruitspraken werd gereageerd.

Vooraf wil ik evenwel een opmerking maken.

Ze is deze, dat Prof. Schilder part noch deel heeft gehad aan de opstelling van de bij de synode van 1943 ingezonden bezwaarschriften. Hij is nòch bij het initiatief daartoe, nòch bij de opstelling ervan betrokken geweest. Ik zeg dat, omdat het dikwijls zo is voorgesteld, dat het verzet tegen de leeruitspraken van Prof. Schilder zou zijn uitgegaan. Ja, dat hij in feite de promotor, de ziel daarvan was. Dat is evenwel ten enenmale in strijd met de waarheid. Pas veel later liet Prof. Schilder zich over de leeruitspraken horen.

* * *

De kern van de bezwaren, welke bij duizenden tegen de leeruitspraken leefden, kan men nu het best leren kennen uit de **Verklaring van Gevoelen**, welke de bezwaarschriften-opstellers uiteindelijk bij de synode van 1943 inzonden.

De gang van zaken was namelijk als volgt: De synode van Utrecht-1943 had alle bij haar tegen de leeruitspraken van 1942 ingediende bezwaarschriften afgewezen. Dat geschiedde op grond van het reeds genoemde „Praeadvies”. Toen de synode de bezwaarschriften afwees, benoemde ze tegelijk een aantal deputaten om met de bezwaarschriftenschrijvers samen te spreken teneinde de genomen besluiten toe te lichten. Deze gesprekken leverden geen succes op. Bij een paar van de gehouden conferenties vroegen de synodale deputaten evenwel aan de met hen samensprekende bezwaarden, hun standpunt ten aanzien van de in geding zijnde kwesties schriftelijk nader uiteen te zetten. Deze bezwaarden richtten zich toen tot een aantal geestverwante broeders met het verzoek gezamenlijk de gevraagde verklaring op te stellen. Men besefte terdege het belang van zo'n schriftelijke uiteenzetting van eigen standpunt. In de bezwaarschriften had men uiteraard alle accent gelegd op het negatieve, op dat wat men afwees. Nu zou men kunnen vertellen hoe men positief over de doop enz. dacht. Alle uitgenodigden werkten samen aan de opstelling van de gevraagde uiteenzetting. En zo kwam de Verklaring van Gevoelen tot stand waarmee alle bezwaarden van die tijd instemden en die een positieve uiteenzetting was van hun geloof ten aanzien van verbond, verbondsbelofte en doop.¹⁾ Op 2 november 1943 werd ze opgesteld en aan de synode toegezonden.

Ieder zal beseffen, dat dit document een belangrijk stuk is uit de geschiedenis der veertiger jaren.

We willen de hoofdmomenten ervan hier releveren.

* * *

De Verklaring van Gevoelen begint met een uitspraak over de synodale eis om alle gedoopte kinderen voor wedergeboren te houden. Dat is: voor kinderen in wier hart de Heilige Geest zijn onvernietigbaar zaligmakend werk is begonnen.

In de discussies over de leeruitspraken was steeds weer gevraagd om een duidelijk Schriftwoord, waaruit ondubbelzinnig bleek,

dat God van de gelovigen eist al hun gedoopte kinderen voor wedergeboren kinderen te houden. Maar men had zo iets nooit gegeven. Wel werden enkele theologische stellingen geponeerd uit welke als consequentie moest voortvloeien, dat men de kinderen der gelovigen als wedergeborenen moet zien en behandelen. Maar — zulke constructies kunnen uiteraard nooit inhoud zijn van een confessionele uitspraak.

En zo werd in de Verklaring van Gevoelen allereerst uitgesproken, dat de inzenders ervan en hun geestverwanten niet konden inzien, „dat Schrift en belijdenis van de gelovigen eisen, dat dus God alle gelovigen in hun consciëntie **verplicht**, hun kinderen, krachtens de belofte Gods, te houden voor wedergeboren en in Christus geheiligd, totdat bij het opwassen uit hun wandel of leer het tegendeel blijkt”.

Om hun bezwaren tegen dat „houden voor wedergeboren” zoals de synode dat eiste, nader te adstrueren schreven de mannen van de „Verklaring van Gevoelen” het volgende:

„Van ganser harte geloven en belijden wij, dat Gods belofte **onvoorwaardelijk** is in dien zin, dat God hun, wien deze belofte toekomt, niet het verrichten van een bepaald werk, of het komen in een bepaalde gesteldheid als voorwaarde stelt, waaraan door hen eerst moet worden voldaan, vóór God het woord Zijner belofte aan hen begint te vervullen”.

Resoluut en radicaal werd zo iedere vorm van remonstrantisme afgewezen. Het leefde in deze bezwaarden, dat het werk der verlossing van het begin tot het eind geheel en alléén een werk is van Gods genade. Het stond voor hen rotsvast: daar is niets „van de mens” bij.

Maar terwijl ze dit voorop stelden, hebben de ondertekenaars van de Verklaring van Gevoelen over de belofte, zoals die in de doop verzegeld wordt, nog wat te zeggen. Ze schreven namelijk onmiddellijk na het geciteerde het volgende:

„Maar terwijl wij dit van harte en vóór alles geloven en belijden, geloven en belijden we evenzeer, dat Gods verbondsbelofte, waarvan Christus de inhoud is, **gesproken** wordt en dus niet alleen **toezegging**, doch ook zeer bepaald **toezegging** is. Daarom vraagt zij als inhoud van het verkondigde en bevestigde **Woord** van God geloof, zo dikwijls zij tot de kerk en alzo ook tot de gedoopte kinderen komt”.

Met deze woorden wordt de elementaire waarheid geaccentueerd, dat de verbondsbelofte, die in de doop als verzegelde belofte door God wordt gegeven, als zodanig een **woord** is. Een **gesproken** woord. Een **woord des Heren**. Een **geopenbaard** en **openbaard** woord. En dat daarom steeds **geloof** vraagt.

Vervolgens wijst de Verklaring van Gevoelen er op, dat God de Heere „in de toezegging der verbondsbelofte aan- en in Zijn gemeente **de vorm van het voorwaardelijke spreken kiest** en bewaart. Dienovereenkomstig komt deze Zijne belofte niet anders tot ons dan in een onverbrekelijke samenhang met Zijn eis en de daaraan toegevoegde bedreiging”.

Dit is ook een aan iedere gereformeerde bekende en vertrouwde waarheid.

Het doopsformulier wijst er b.v. op, dat in de doop de belofte Gods wordt verzegeld, dat de doop de verzegelde verbondsbelofte is. Maar nadat in dat formulier die belofte werd omschreven komen de bekende woorden, dat in alle verbonden twee delen begrepen zijn en dat daarom alle gedoopten **vermaand** en **verplicht** worden tot een nieuwe gehoorzaamheid. Met andere woorden: de eis komt onmiddellijk na de belofte en is daaraan onlosmakelijk verbonden. Juist omdat deze belofte **verbondsbelofte** is, is ze in het spreken Gods onlosmakelijk verbonden met Zijn eis. Calvijn leert zelfs, dat „daar de belofte aan het gebod verbonden is... ze daarin zo ingesloten is, dat ze, wanneer ze ervan gescheiden wordt, geheel en al te niet gaat”.²⁾ En hij accentueert met klem, dat „de belofte den ongelovigen evenzeer met toorn dreigt als ze den gelovigen genade aanbiedt”.³⁾

* * *

Na deze opmerking over het karakter van

Redactieleden:

Dr. J. BOSCH, P. GROEN, Prof. Dr.
H. J. JAGER, Prof. C. VEENHOF

Adres van Redactie:

H. J. Jager, Jan v. Arkelstr. 7, Kampen

Medewerkers:

Ds. D. van Dijk, Groningen
Drs W. K. van Dijk, Groningen
P. A. Hekstra, Rotterdam
Dr. D. Holwerda, Zuidhorn
Ds. P. K. Keizer, Groningen
Drs J. F. J. Lamet, Eindhoven
Ds. J. Meester, Amsterdam-Z.
Mr. Dr. Meulink, Enschede
D. W. L. Milo, Nunspeet
Prof. Dr. K. J. Popma, Utrecht
Drs G. Puchinger, Utrecht
Drs H. R. Rookmaaker, Leiden
Ir. J. Stellingwerff, Eindhoven
Ds. B. Telder, Breda
Ds. G. Visee, Kampen
Ds. C. Vonk, Schiedam
Ds. D. K. Wielenga JDzn, Rotterdam
Prof. Mr. H. D. van Wijk, Amstelveen

Secretariaat Geref. Persvereniging

„Opbouw”:

H. Albracht, Prof. Wentlaan 50, Utrecht

Penningmeester van de

Geref. Persvereniging:

Drs J. F. J. Lamet, Antilopelaan 2,
Geldrop, post Eindhoven

Administratie: Slotlaan 220, Zeist

de verbondsbelofte volgt ten slotte een uitspraak over de wijze waarop God de belofte des verbonds, zoals deze in de doop verzegeld wordt, door God wordt vervuld.

Ze luidt aldus:

„Hierom geloven en belijden wij, dat God die belofte slechts in de weg der geloofsgheoorzaamheid van hen, die de belofte ontvingen, vervult; dat dus de gedoopten tot wie de belofte zó komt, geroepen worden, haar in geloof en gebed, berouw en bekering, aan te nemen, en bedreigd worden met een zwaarder oordeel indien zij — om met Calvijn te spreken — Gods belofte door hun ongelooft „krachteloos” maken of „verwerpen”.

Deze uitspraak is zeer belangrijk.

Want ze raakt de kern van de zaak.

Het is nu zo, dat de opstellers van de Verklaring van Gevoelen zich in deze uitspraak bewust hebben aangesloten bij de opvattingen van Dr Berkouwer.

In zijn boek „De strijd om het Rooms-katholieke Dogma” spreekt Berkouwer onder andere over de wijze waarop de roomsen manipuleren met de beloften van Christus, dat Hij de Kerk in alle waarheid zal leiden; haar bewaren zal; in haar zal blijven wonen; maken dat de poorten der hel haar niet zullen overweldigen. In navolging van en in overeenstemming met Calvijn keert Berkouwer zich daar scherp tegen. De fundamentele fout van de roomsen is z.i. deze, dat zij genoemde beloften isoleren uit de volle samenhang met Christus' leiding en regering van zijn kerk. De roomsen hebben er geen oog voor, dat Christus zich inderdaad innig met de kerk heeft verbonden, maar dat deze verbondenheid ook volledig betrokken is op de gehoorzaamheid des geloofs waarvan deze beloften nooit mogen worden geabstraheerd! Ze beseffen niet, dat de door Christus aan zijn kerk beloofde leiding, waarheid en veiligheid, nooit mogen worden losgemaakt van de door Christus gevraagde geloofsgehoorzaamheid. Ze verwaarlozen „op schromelijke wijze”, dat Christus' voorbede voor Petrus, nl. dat zijn geloof niet zou ophouden, „alleen vervuld wordt in de binding van Petrus aan zijn Woord, zodat het beroep op Christus' voorbede nimmer een bron kan zijn van een zelfstandige legitimering van het leven der kerk zonder de concrete dagelijkse onderwerping aan het haar gegeven Woord”. Kortom: ze vatten de belofte op als een „op zichzelfstaande waarborg” en komen zo onherroepelijk tot „onafhankelijke zelfverzekerdheid”, die fundamenteel in strijd is met de aard der door Christus gegeven belofte en dus ook met het leven des geloofs, met de geloofsgehoorzaamheid aan het woord Gods.

Berkouwer tekent dan op prachtige wijze hoe Calvijn zich tegen deze roomse hoogmoed verzette. Hij wijst er daarbij op, dat Calvijn in zijn polemieek tegen deze roomse dwalingen, „uitdrukkelijk het Verbond Gods ter sprake brengt”. En dan speciaal dit moment van het verbond, dat daarin belofte en eis, belofte en roeping onlosmakelijk aan elkaar

verbonden zijn. Het niet zien, het niet in feite erkennen van de onlosmakelijke verbondenheid van belofte en roeping in het verbond is in dezen de grondfout der roomsen. En zich steeds refererend aan Calvijn schrijft Berkouwer dan de zwaar geladen woorden dat tegen de roomse pretentie omtrent de macht der kerk, haar staan in de waarheid, haar veiligheid, „slechts één verweer mogelijk is”. En dat verweer „is gelegen in de belijdenis van de verbondenheid van de belofte en de eis des verbonds”.

Berkouwer beseft uiteraard onmiddellijk, dat aan het accentueren van de onlosmakelijke verbondenheid van verbondsbelofte en verbondseis — en dus van de vervulling der belofte en de gehoorzaamheid des geloofs — een groot gevaar verbonden is. Dit namelijk, dat het gehoorzamen aan de eis tot een, **door de mens zelf te vervullen**, „voorwaarde” wordt gemaakt, waarvan dan de vervulling der belofte afhankelijk wordt gemaakt. Daarvan wil hij uiteraard niets weten. Het accentueren van de verbondenheid van belofte en roeping mag daarom nooit betekenen en betekent ook nooit „een afhankelijk maken van de belofte van een door ons te vervullen voorwaarde in die zin, dat de rijkdom der genade ten slotte in onze handen wordt gelegd”. Neen, het gaat daarbij zeker niet „om een verdeling tussen wat God doet en wat de mensen doen”. Het gaat hierbij om gans wat anders, om dat wat de kern is van het leven des geloofs, van het leven des Geestes, namelijk „om het feit, dat slechts in de weg der geloofsgehoorzaamheid de belofte van het verbond haar vervulling vindt”.⁴⁾

Met deze visie van Berkouwer op de verbondsbelofte gingen de bezwaarden van ganser harte accoord. Ze namen zijn omschrijving ervan zelfs letterlijk over.

Dat doende kozen zij positie tegenover twee zeer gevaarlijke verminkingen van het Evangelie omtrent het verbond.

Enerzijds was het immers zo, dat, ook en vooral in de gereformeerde wereld, de belofte des verbonds metterdaad werd opgevat als een op zichzelf staande waarborg, een geïsoleerde verzekering van het heil, de zaligheid.

Volgens deze visie is de verbondsbelofte **zonder meer** garantie, dat degene die haar ontving de zaligheid zal verkrijgen. Wie deze belofte krijgt, zo is dan de opvatting, ontvangt zeker de eeuwige zaligheid. Wie niet zalig wordt heeft deze belofte nooit ontvangen.

Men vindt deze kijk op de belofte bij mannen als Kuyper, Kersten, Hoeksema.

Uitgaande van deze visie op de belofte kan men dan in de praktijk van het religieuze leven weer tweërlei kant uit.

Men kan namelijk beginnen met het er voor te houden, met te veronderstellen, dat aan alle gedoopte kinderen de belofte, ja zelfs de aanvankelijke vervulling daarvan, namelijk de wedergeboorte, ontvingen. Om dan met dat houden voor voort te gaan tot duidelijk blijkt dat dat niet meer kan en mag.

Maar men kan het er ook voor houden, men kan ook veronderstellen, dat de gedoopte kinderen die belofte **niet** bezitten, totdat duidelijk blijkt, uit de kentekenen der genade, dat dat toch wél het geval is.

In het eerste geval dreigt het grote gevaar van oppervlakkigheid en geestelijke verschralling. Het kan dan zelfs zo ver komen, dat men niet meer ernst maakt met het woord der Schrift — een woord dat in volstrekte zin geldt voor **allen** die onder het Evangelie leven —: dat alléén wie in de Zoon gelooft het eeuwige leven heeft en dat wie de Zoon ongehoorzaam is het leven niet zal zien maar blijft onder de toorn Gods. En dat alleen wie waarlijk gelooft zalig zal worden, maar dat wie niet gelooft — ook al werd hij in de gemeente geboren, gedoopt en tot het avondmaal toegelaten — zal verdoemd worden.

In het andere geval ontstaat het tobben en zwoegen om op grond van allerhande ervaringen, bevindingen, kenmerken, aan de weet te komen of men uitverkoren is; of ook wel: men wacht op een bijzondere openbaring dienaangaande. Want pas als iemand weet, dat hij tot de gekenden des Heren behoort, weet hij, dat de belofte des verbonds ook aan hem toekomt en mag hij op die belofte bouwen en zich daarmee troosten.

Maar er is ook nog een ander gevaar.

Het is dit, dat men in feite toch de vervul-

ling van Gods belofte afhankelijk maakt van wat de mens zelf is, heeft, doet.

Dikwijls ziet men dat zelf niet in en wil men van zo iets, althans theoretisch, niets weten. Men toornit zelfs fel tegen alle remonstrantisme en is ijverig verdediger van de leer der uitverkiezing.

Maar desondanks kan men zo leven, dat men in feite toch het staan in Gods gunst, het delen in zijn genade, het bereiken van de eeuwige zaligheid van eigen werk, van eigen christelijke activiteit, van eigen geloof afhankelijk maakt. Het geloof kan zo als een „goed werk” worden opgevat en beleefd, dat het in feite een „eigen werk” is; dat het niet meer **gekend** wordt als een wonder van Gods genade. Dan ziet men de vervulling van Gods belofte in feite toch nog als een vervulling, welke niet geschiedt „in de weg des geloofs”, maar op grond van „de waardigheid van het geloof”.

Tegen deze dikwijls op subtiele wijze het leven des geloofs insluipende en verdervende opvattingen keerden zich de „bezwaarden” van 1943 in hun Verklaring van Gevoelen.

Ze wezen enerzijds radicaal af iedere gedachte aan een voorwaardelijke belofte in dien zin, dat het heil in Christus toch weer, al was het ook in nog zo geringe mate, in de hand, de macht, het doen, van de mensen wordt gelegd.

Maar ze wezen met niet minder kracht af de idee van een verbondsbelofte, die een op

zichzelf staande, van de eis des Heren en de gehoorzaamheid des geloofs geabstraheerde en geïsoleerde garantie zou zijn van het heil.

Ze handhaafden met alle ernst, dat de verbondsbelofte onvoorwaardelijk is in die zin, dat God geen enkele voorwaarde aan de mens stelt, waaraan hij moet voldoen om die belofte te kunnen ontvangen. En dat God evenmin een door de mens zelf te vervullen voorwaarde stelt waaraan hij moet voldoen om de vervulling van de belofte deelachtig te worden.

Maar ze handhaafden tegelijk, dat de in de doop verzegelde belofte naar Gods orde onlosmakelijk verbonden is met de door God gestelde eis des verbonds en dat deze daarom alleen vervuld wordt in de weg der geloofsgehoorzaamheid van hen die deze belofte ontvangen.

En dat deden ze zich bewust en van harte aansluitend aan Berkouwer's uiteenzettingen en terminologie.⁵⁾

C. V.

¹⁾ Ook Prof. Schilder kon op zijn onderduikadres in kennis worden gesteld met deze Verklaring en ging er mee accoord.

²⁾ Institutie, IV, 17, 37.

³⁾ Idem, IV, 14, 14.

⁴⁾ a.w., p. 124—140.

⁵⁾ Opmerkelijk is dat de enige zakelijk kritiek welke op de Verklaring van Gevoelen werd uitgebracht juist de letterlijk uit Berkouwer's boek geciteerde zinsnee betrof. Men meende daarin remonstrantse smetten te ontdekken.

De boodschap van het Réveil

V

Het bleef niet bij deze éne vergadering. Voortaan kwamen de Christelijke Vrienden tweemaal per jaar bijeen en behandelden dan alle mogelijke vraagstukken. De vergadering telde soms wel een kleine honderd vrienden. Elke bijeenkomst begon met berichten en mededelingen over het philanthropische werk en dikwijls werden dan meteen giften verzameld voor het een of andere doel. Daarna kwamen belangrijke kwesties aan de orde, b.v. de roeping van de Christen ten opzichte van de politieke stromingen, waarbij men er van uitging, dat de Christen door het Woord Gods en zijn geweten gehouden is met alle ernst te getuigen tegen het stelsel van gelijkheid en het beginsel van de volkssouvereiniteit. Men besprak de vraag, of de Christenen een politieke partij moesten vormen; en wat er voor de Evangelieprediking en de afschaffing der slavernij in onze koloniën gedaan kon worden. De wettelijke regeling van het onderwijs werd aan de orde gesteld en ook het verband tussen de grondwettige verplichtingen van de staat en de rechten van de kerk ten opzichte van de armverzorging. In 1847 verscheen het eerste nummer van het maandschrift: **De Vereeniging: Christelijke Stemmen**, onder redactie van Heldring. Uit dit tijdschrift kan men het werk van de Christelijke Vrienden leren kennen. Behalve beschouwende artikelen, waarin hun denkbeelden uiteengezet werden, vindt men er verslagen van hun bijeenkomsten en hun praktische arbeid op philanthropisch gebied. Ook staan er berichten en mededelingen in over het liefdadigheidswerk in andere landen. Er werden contacten gelegd met buitenlanders en men las hun periodieken, waarvan men veel kon leren. Het voorbeeld van Fliedner, die in 1836 in Kaiserswerth o.a. een diaconessenhuis had gesticht, vond navolging. In 1847 werd een inrichting voor haveloze kinderen opgericht met als hoofddoel deze kinderen tot Christus te brengen. Het Evangelisatiewerk breidde zich uit, mannen als Looman en ds. De Liefde wijdden zich er bijna geheel aan. Ook de zending onder de Joden werd ter hand genomen. Men wendde pogingen aan, Christelijke scholen op te richten en probeerde de vele moeilijkheden, die van overheidswege in de weg gelegd werden, te overwinnen. Brummelkamp wees op de noodzakelijkheid van een theologische school, waar de a.s. predikanten in de Gereformeerde leer werden onderwezen. Op de vergadering in oktober 1848 werd de vraag gesteld: „Wat is er te doen, opdat de Kerk

waarborgen hebbe dat hare toekomstige leeraars in hare eigene leer en godgeleerdheid worden opgeleid?” Wormser streefde naar een Christelijk-Gereformeerd seminarie ten behoeve van de Gereformeerde gezindheid „in haar geheelen omvang”. Het beginsel, dat alle Gereformeerden één zijn, moet, zegt hij, doordringen, „opdat gescheidenen en niet-gescheidenen vereenigd worden tot ééne nationale kracht, die overal, ook op den Staat, haar invloed doet gevoelen”¹⁾. Het seminarie kwam tenslotte tot stand onder de auspiciën van de Vrije Schotse Kerk, maar beantwoordde niet aan het eigenlijke doel. Degenen die er waren opgeleid, werden geen predikant, maar evangelist of zendeling.

De Christelijke Vrienden, en onder hen vooral Heldring, spanden ook alle krachten in om Java voor zendingen toegankelijk te maken. De twee grote struikelblokken waren: de tegenwerking van de regering en de slapheid van de op Java wonende Christenen ten opzichte van het zendingswerk. Op initiatief van Heldring werden er z.g. zending-werklieden opgeleid, mensen, die eenmaal naar Indië uitgezonden, moesten trachten daar in hun eigen onderhoud te voorzien en tevens het Evangelie te verbreiden.

En dan was de afschaffing van de slavernij een punt van vele besprekingen. In 1823 had Da Costa zich in zijn **Bezwaren tegen den geest der eeuw** nog tegen afschaffing verklaard. Hij rekende die tot „de hersenschimmige menschelijke wijsheid, die de Almacht wil vooruitloopen”²⁾. Had Bilderdijk niet in 1816 aan Tydeman geschreven: „Geloof gij aan menschlievendheid als bron van die dolle afschaffing der slavernij? 't Is dezelfde geest, die door 't omstooten van alle wettige regering het rijk des Satans wilde vestigen, — dezelfde geest, die alle nieuwigheden sedert de helft der vorige eeuw heeft ingevoerd”³⁾. Maar door gesprekken met Engelse geestverwanten begon men in de Réveilkring reeds in 1840 een andere kijk op deze kwestie te krijgen. Groen zegt dan, dat hij wel niets verkeerd zag in de onderworpenheid van de ene mens aan de andere, maar dat de slavenhandel toch behoort te worden afgeschaft. Koenen achtte de slavernij wel niet verboden bij de Mozaïsche wetgeving, maar op grond van de uitleiding uit Egypte moest men afschaffing toch zeer aanbevelen. Door de innerlijke vrijheid van de gelovige werd ze in de praktijk toch opgeheven. Hij wijst bovendien op de Brief aan Philemon⁴⁾.

Wel waren de Vrienden van mening, dat eerst het Christendom gepredikt moest worden; waren de slaven eenmaal Christenen,

dan zouden ze ook rijp zijn voor de vrijheid, en zich gemakkelijker aan de maatschappij aanpassen. Doch steeds meer groeide de overtuiging, dat de slavernij niet gehandhaafd mocht blijven en in 1853 werd op voorstel van Elout een Maatschappij ter bevordering van de afschaffing der slavernij opgericht, op grond van de volgende beginselen: a. De slavernij, gelijk zij ook in de Nederlandsche koloniën bestaat, is onverenigbaar met de voorschriften, den geest en de strekking van Gods Heilig Woord; b. eene vruchtbare Evangelieprediking wordt door de instandhouding der slavernij belemmerd; c. eene waarlijk heilzame vrijlating moet plaats hebben, naar Christelijke beginselen, en met Christelijke opleiding gepaard gaan; d. bij de afschaffing der slavernij behoort het

punt der schadevergoeding in het oog te worden gehouden⁵⁾. In 1855 waren er al afdelingen in Den Haag, Amsterdam, Rotterdam, Delft, Haarlem en Heemstede. Het voornaamste doel bleef echter de prediking van het Christendom, waarvoor de afschaffing van de slavernij als middel moest dienen.

J. L. van Essen.

- ¹⁾ *Brieven van Wormser*, I, p. 175.
²⁾ Johanna Maria van Winter, *De openbare meening in Nederland over de afschaffing der slavernij*, *De West-Indische Gids*, XXXIV, p. 61/90, m.n. p. 64.
³⁾ Idem, p. 64.
⁴⁾ Idem, p. 65.
⁵⁾ Idem, p. 72.

GENADE EN WAARHEID

III

We gingen in het vorige artikel achtereenvolgens na, of de betekenis die we voor het woord „genade” hadden ontdekt (nl. de wijsheid die gevonden wordt op de lippen van den leraar) past voor Joh. 1 : 17; en of ze harmonieert met de voorrede van het Johannes-evangelie. We willen nu de derde en laatste vraag die we gesteld hadden, onder ogen zien: vinden we de juistheid van bedoelde opvatting van het woord „genade” in Joh. 1 : 17 ook bevestigd, als we letten op de tekening die in het Johannes-evangelie in het algemeen van den Christus gegeven wordt? En ook hierop menen we „ja” te mogen antwoorden.

Allereerst: dat het spreken in dit vierde evangelie een ongewoon grote rol speelt, blijkt reeds bij één blik in de statistiek van de nieuwtestamentische woordenschat.¹⁾ Als we nl. uitgaan van de gebruikelijke uitgave van de Griekse tekst (die van Nestle dus), dan hebben Mattheus en Lucas het werkwoord „spreken” gemiddeld vrijwel precies één keer per drie bladzijden gebruikt; Marcus iets vaker: eens per twee-en-een-halve bladzij; doch Johannes bijna éénmaal per bladzij!

Bezien we het evangelie wat nader, dan blijkt dat „spreken” voor een groot deel op rekening van den Heiland te komen. Het is zelfs zó, dat dit evangelie zich van de andere drie o.a. hierin onderscheidt, dat het zo opmerkelijk veel gesprekken en toespraken van Jezus Christus voor ons heeft bewaard. Ieder die enigszins in de Schrift thuis is, weet er zo een reeks te noemen: het gesprek tussen Jezus en Nicodemus (hfdst. 3); dat tussen Jezus en de Samaritaanse vrouw (hfdst. 4); de uitvoerige discussies met de Joden in hfdst. 6 en 8; de grote afscheidsrede tot de discipelen (hfdst. 13—16).

Alvorens nog wat meer in bijzonderheden te treden zou ik eerst weer in herinnering willen brengen wat ik in het vorige artikel opmerkte: dat nl. met „genade” (in de zin van „wijsheid in het onderrichten”) vaak blijkt gepaard te gaan de macht tot het doen van wonderen en tekenen.

Welnu: hoe wordt ons al dadelijk bij de aanvang van het eerste grote gesprek dat Johannes vermeldt, de Heiland door Nicodemus getekend? Aldus: „Rabbi, wij weten, dat Gij van God gekomen zijt als leraar; want niemand kan die tekenen doen, welke Gij

doet, tenzij God met hem is” (3 : 2). Zó hebben dus de Farizeën Hem leren kennen: als den Leraar, die Zijn Goddelijke zending bewijst door tekenen, juist als Mozes weleer! (Vgl. Ex. 4 : 1—9).

In diezelfde hoedanigheid wordt Hij straks in hoofdstuk 7 door de Joden erkend, als zij Hem op het Loofhuttenfeest in de tempel horen leren. Dan getuigen de dienaars die door Farizeën en overpriesters zijn uitgezonden: „Nooit heeft een mens zó gesproken, als deze mens spreekt” (vs 46); en uit de scharen komen velen tot geloof in Hem en zeggen: „Zal de Christus, wanneer Hij komt, soms meer tekenen doen dan deze gedaan heeft?” (vs 31).

Als de evangelist in 12 : 37 vlgg. „de balans opmaakt”, schrijft hij: „En hoewel Hij zovele tekenen voor hun ogen gedaan had, geloofden zij niet in Hem, opdat vervuld werd het woord van den profeet Jesaja, dat hij sprak: Heere, wie heeft onze prediking geloofd?” (of in de nieuwe vertaling: „wie heeft geloofd wat hij van ons hoorde?”). Het is zeer opmerkelijk, dat Johannes er even later aan toevoegt: „Dit zeide Jesaja, omdat hij Zijn heerlijkheid zag en van Hem sprak”. Het wil mij voorkomen, dat Johannes hier door zijn woordkeus het slot van zijn voorrede weer in de herinnering van zijn lezers terugroept: „en wij hebben Zijn heerlijkheid aanschouwd, een heerlijkheid zoals een enig kind van zijn vader krijgt”, de woorden dus die vlak voorafgaan aan het „vol van genade en waarheid” (1 : 14)!

Om nog één sprekende passage te noemen: tegen het einde van Zijn onderwijs zegt de Heiland van het volk dat Hem verworpen heeft: „Indien Ik niet gekomen was en tot hen gesproken had, zij zouden geen zonde hebben.... Indien Ik niet de werken onder hen gedaan had, die niemand anders gedaan heeft, zij zouden geen zonde hebben....” (15 : 22, 24).

We menen dus te mogen zeggen: in het Johannes-evangelie staat de Christus met name voor ons als de Leraar, van God gezonden, die Zijn woorden als boodschap van God legitimeert door de tekenen die Hij doet. En dát beeld nu van Hem kondigt zich, meen ik, reeds aan in de woorden van 1 : 14 „vol van genade en waarheid”. Met deze woorden wordt Hij ons getypeerd — als we dan toch een parallelplaats bij Paulus willen zoeken — als „de wijsheid en de kracht Gods” (1 Cor. 1 : 24). Of indien men het „vol van” nog beter tot zijn recht wil laten komen, kan men ook de woorden kiezen van Col. 2 : 3 „in Hem zijn al de schatten van wijsheid en kennis verborgen”.

Mogelijk — ik spreek hier met grote voorzichtigheid — past juist in dit beeld, dat Johannes ons van den Christus tekent, nl. dat van „den Leraar Israëls”, nóg een bijzonderheid in Zijn evangeliebeschrijving.

Het zal den aandachtigen lezer wel eens zijn opgevallen, dat dit vierde evangelie meer dan eens expres aandacht vraagt voor het getuigenis van Johannes den Doper omtrent Jezus. Bij herhaling komt de Doper hier verklaren, dat hijzelf de Christus niét is, maar dat Jezus de beloofde Messias is. Al aanstonds in de voorrede begint dat: tot tweemaal toe (vss 6—8 en vs 15) wordt de gang van het betoog onderbroken, om zulk een mededeling omtrent het getuigenis van Johannes den

Doper in te lassen. We krijgen sterk de indruk, dat de schrijver van dit evangelie bedacht was op de dwaling waarbij men Johannes den Doper als den Christus zag. Nu is dat ook zeer wel mogelijk: zowel uit de Schrift als van elders zijn gegevens bekend geworden die wijzen op zulk een „Doperbeweging”; en daaruit schijnt men te mogen opmaken, dat deze zich o.a. heeft laten gelden in de omgeving van Efeze. En in deze streek nu is, naar men wel vermoedt, het vierde evangelie geschreven.

Vraagt men nu: „maar waarin wortelde deze valse voorstelling?”, dan is een antwoord niet met zekerheid, doch misschien toch wel met enige waarschijnlijkheid te geven.

Israël had de belofte van den Priester-Koning (Ps. 110). Waren onder de oude bedeling deze twee ambten gescheiden, en verdeeld over twee geslachten, resp. dat van Levi en dat van Juda, eens zou naar Gods belofte Een opstaan, die beide waardigheden in Zijn Persoon zou verenigen. Deze belofte had betrekking op een telg uit Juda, uit het huis van David, uit de koningslinie. Deze Davidszoon zou door een bijzondere roeping van Godswege ook het priesterschap opgedragen krijgen; waarmee voor de stam van Levi dit privilege van het priesterschap een einde zou nemen.

Zó was Gods belofte. Doch nu is wel zeker, dat dwars tegen deze Messias-verwachting in een andere heeft post gevat, waarbij Levi het priesterschap zou behouden. Een uit het geslacht van Aäron zou dan ofwel met het koningschap worden bekleed ofwel een vorst uit Juda onder zich krijgen.²⁾ Hoe men zich de gang van zaken verder ook in bijzonderheden moge hebben gedacht, hoofdzaak is dit, dat men in deze opvatting de hoofdfiguur van de messiaanse tijd uit Levi verwacht.

Nu was Johannes de Doper metterdaad uit deze stam gesproten: zijn vader Zacharias immers was een priester; en ook zijn moeder was uit de dochters van Aäron (Luc. 1 : 5). In kringen dus, waar men de bovengenoemde valse Messias-verwachting koesterde, maakte hij eerder kans voor den Christus te worden aangezien dan de Zoon van Jozef en Maria uit het huis Davids.

Mogelijk zal men zeggen: maar wat heeft deze tegenstelling tussen ware en valse Messias-verwachting nu speciaal te maken met het boven ontvouwde thema van het Johannes-evangelie? Wel: als men in de dagen van Johannes den Doper en Jezus in bepaalde kringen het priesterschap blijvend voor Levi opeist, waar ligt dan het zwaartepunt in dit ambt voor hun besef? Waarschijnlijk toch wel ergens anders dan waar wij het vaak geneigd zijn te zoeken. Nietwaar? als wij van een „priester” horen, dan denken we veelal eerst — zo niet uitsluitend — aan de offerhandelingen die deze ambtsdrager heeft te verrichten. Maar laten we niet vergeten, dat een priester heus niet uitsluitend met de handen had te arbeiden, doch evenzeer met de mond! Dan denk ik aan wat de Heere zegt in Mal. 2 van het verbond dat Hij met Levi had: „Betrouwbaar onderricht in de wet was in zijn mond.... Want de lippen van den priester bewaren kennis en uit zijn mond zoekt men onderricht in de wet” (vss 6, 7). Deze onderwijs-taak wordt in Deut. 33 : 10 vóór de offerdienst van Levi genoemd: „...zij onderwijzen Jakob Uw verordeningen, Israël Uw wet; zij doen reukwerk in Uw neus opstijgen en leggen het brandoffer op Uw altaar”. En bij Israëls herstel na de ballingschap zien we juist deze leeropdracht aan Levi weer sterk voor onze aandacht geplaatst, met name in de figuur van Ezra.

Welnu: als we de deskundigen mogen geloven, is uit de z.g. Dode-Zeerollen wel gebleken, dat in de verwachtingen van de Qumrân-secte de „Messias van Aäron” met name een lerende functie zou hebben³⁾: hij heet „Leraar der gerechtigheid” (juister vertaald misschien⁴⁾: „de ware Leraar”), of ook wel „Torah-onderzoeker”, doch voorzover men kan nagaan nooit „priester”-zondermeer.

Indien nu de apostel Johannes, toen hij zijn evangelie schreef, inderdaad tegen dergelijke verwachtingen in moest gaan bij de mensen die in Johannes den Doper den Christus zagen, dan zou zijn bijzondere belichting van Christus als Leraar volkomen stroken met deze polemische tendenz.

Intussen: zoals gezegd, kunnen we op dit punt allerm minst met grote stelligheid spreken. Maar wel zouden we op één plaats toch de

Vergadering Geref. Persvereniging OPBOUW

Zoals aan onze leden reeds per circulaire werd bericht, wordt de vergadering van de Geref. Persvereniging OPBOUW (i.v.m. persoonlijke omstandigheden) tóch gehouden op

ZATERDAGMIDDAG 13 JUNI A.S.

te Utrecht.

De leden zullen spoedig een nadere convocatie ontvangen. Zij, die zich nu nog als LID willen aanmelden, worden uitgenodigd dit spoedig te doen aan het adres van den secretaris: H. Albracht, Prof. Wentlaan 50, Utrecht.

Jac. G. van Oord,
Voorzitter.

aandacht willen vestigen. De laatste maal dat de evangelist Johannes expres over het getuigenis van Johannes den Doper spreekt, is 3 : 22 vlgg. Blijkbaar is er dan spijt bij diens discipelen, dat hun meester de aanhang verliest: „Rabbi, die met u was aan de overzijde van de Jordaan en van wien gij getuigd hebt, zie, die doopt en allen gaan tot Hem”. Nu valt m.i. op twee dingen te letten: deze zaak wordt hier aangesneden naar aanleiding van een strijdvraag over de reiniging, waarmee men bij Johannes den Doper komt. Dat is toch wel typisch een kwestie, waarin de uitspraak van den priester woog. En voorts: als Johannes dan van zichzelf af wijst naar Jezus toe, dan legt hij volle nadruk op Diens spreken: hij noemt Hem den bruidegom, naar wiens stem hij met vreugde luistert; van zichzelf zegt hij, dat hij spreekt uit de aarde in tegenstelling tot Jezus, die uit de hemel is. Déze, zo zegt hij, spreekt de woorden Gods.

Het lijkt mij dan ook lang niet onmogelijk, dat het getuigenis van Johannes den Doper: „niet ik ben de Christus, maar Jézus is het” hierop neerkomt: „niet ik — hoewel uit Levi gesproten — ben de verwachte Priester-Leraar; neen, dat is Jezus, de Zone Davids.

Uit Zijn mond moet men het onderricht in de wet zoeken; Zijn lippen bewaren de wijsheid; Hij is „vol van genade en waarheid”!

D. Holwerda.

¹⁾ Zie Robert Morgenthaler — *Statistik des neutestamentlichen Wortschatzes*, Zürich-Frankfurt a. M., 1958.

²⁾ Vgl. B. Holwerda — *De Priester-Koning in het Oude Testament* (inaugurale oratie, thans opgenomen in „... Begonnen hebbende van Mozes...”, Terneuzen, 1953, blz. 49 vlgg). Over de valse verwachtingen met name blz. 68 vlgg.

³⁾ Vgl. A. S. van der Woude — *Die messianischen Vorstellungen der Gemeinde von Qumrân* (Studia Semitica Neerlandica 3), Assen, 1957, met name de samenvatting op blz. 185 vlg. Over Johannes den Doper spreekt de auteur op blz. 88 vlg. Voorts E. Stauffer — *Jerusalem und Rom* (Dalp-Taschenbücher Bd. 331), Bern, 1957, de hoofdstukken IV en VIII; en van denzelfden auteur *Jesus, Gestalt und Geschichte* (id. Bd. 332), Bern, 1957, hoofdstuk IV. Op de studie van Van der Woude maakte mij attent Ds R. Houwen, op de werken van Stauffer Ds J. Kok. Aan beide predikanten breng ik hier mijn dank voor de geboden hulp.

⁴⁾ Aldus Van der Woude, a.w., blz. 171.

HET CHRISTELIJK V.H.M.O.

I

Wie de geschiedenis van het christelijk voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs wil bestuderen, staat geen samenvattend werk ten dienste. Tot nu toe is de aandacht vooral gericht geweest op de historie van het christelijk lager onderwijs, waarvoor de vrijheid veroverd is in de schoolstrijd. Deze is herhaalde malen beschreven, het laatst en uitvoerigst door Dr D. Langendijk in diens in 1953 verschenen *Geschiedenis van het Protestantisch Christelijk Onderwijs*, een titel die de illusie wekt, dat ook het christelijk middelbaar onderwijs daarin behandeld wordt. ¹⁾ De titel is typerend: christelijk onderwijs is voor „onze mensen” lager (en uitgebreid lager) onderwijs!

Dat is heel begrijpelijk, immers gingen uit eenvoudige gezinnen nog maar weinig kinderen „verder leren”. Met het onderwijs dat men op de lagere school genoten had, gingen men de maatschappij in. En wie met de lagere school niet kon volstaan, genoot hoogstens nog uitgebreid lager onderwijs. Wie nog verder wilde komen, moest dat op eigen kracht proberen, door het volgen van cursussen of door zelfstudie. Het was maar een klein aantal, dat een middelbare school mocht bezoeken, in hoofdzaak de kinderen uit gezinnen, waarvan de vader dit ook gedaan had. Maar zo is het niet meer: de maatschappij is de laatste decennia in versneld tempo gewijzigd: de sociale structuur is veranderd — hoeveel „kleine luyden” zijn er nog?

Daardoor is ook op onderwijsgebied niet alles gebleven zoals het was! We spreken thans van basisonderwijs — de lagere school — en daarmee kan men niet meer terecht in een maatschappij die diploma's vraagt. Er móet ander onderwijs op volgen: de overheid heeft dat zelfs wettelijk vastgelegd in de vorm van de **leerplicht tot 14 jaar**. En men spreekt over verdere uitbreiding tot 16 jaar, zoals ook in andere landen het geval is. Op deze manier dwingt de overheid de ouders hun kinderen een tweede school te laten bezoeken: een ulo, h.b.s. of technische school. Ook het chr. middelbaar onderwijs is daardoor snel gegroeid; om getallen te laten spreken: in 1958 bestonden er 81 gesubsidiëerde chr. scholen voor middelb. onderwijs met 30.911 leerlingen; in september stonden 8610 nieuwe leerlingen aan de poorten van deze inrichtingen. In 1938 waren er zoveel leerlingen op alle bestaande christelijke scholen voor middelbaar onderwijs samen. ²⁾

Wie deze getallen vergelijkt, ziet dat er na de Tweede Wereldoorlog wel iets veranderd is. Er staan nu evenveel leerlingen op toelating te wachten als twintig jaar geleden de scholen bezochten!

Zal het nu zo worden, dat de christenouders op dezelfde wijze meelevens met wat er op het terrein van het chr. middelb. onderwijs gebeurt, als vroeger het geval was in „de schoolstrijd”? Maar is die niet voorbij? Zó'n schoolstrijd kennen we niet meer! Ja, als men over

het l.o. spreekt, is dat waar, daar is de subsidie gegarandeerd. Maar nu het voortgezet onderwijs bijna even algemeen wordt als het lager onderwijs, is de vraag: hoe wordt de subsidie nu en in de toekomst geregeld voor het chr. middelb. onderwijs en — niet minder belangrijk — het chr. technisch onderwijs? Ieder die de krant volgt, weet dat in het parlement de zaken van het voortgezet onderwijs veel vaker ter sprake komen dan die van het lager. Hoe lang is er al niet sprake van een nieuwe wet voor deze tak van onderwijs? In 1945 heeft minister Van der Leeuw, toen Minister van Onderwijs, deze aangekondigd, maar nog is zij er niet! De geschiedenis is echter zover voortgeschreden, dat de minister het voorstel van wet op het voortgezet onderwijs heeft ingediend. Het is nog mogelijk dat dit in 1959 in behandeling komt, al wordt de kans steeds kleiner, doordat de kabinetscrisis er tussen gekomen is! Daar het hier gaat om een zéér belangrijke wet, die als zij aangenomen wordt, voor jaren de zaken van het middelb. onderwijs zal regelen, kan het geen kwaad daaraan ook in ons blad enige aandacht te schenken, voor we iets over de geschiedenis van het christelijk middelbaar onderwijs gaan schrijven. Deze is niet zo algemeen bekend, menen we. Toch is het bijna 100 jaar geleden dat het eerste christelijk gymnasium werd gesticht. . . .!

Voor we enkele opmerkingen over de wet-cals maken, willen we zien, hoe zich de wetgeving op het middelbaar onderwijs heeft ontwikkeld. De wet, waarmee we het nu nog altijd „doen”, is de middelbaar-onderwijswet van Thorbecke. Zij dateert van 1863 en heeft dus een héél lange tijd deze tak van onderwijs geregeld. Als het voorstel van min. Cals niet aanvaard wordt, zal zij als honderdjarige nóg dienst doen, in 1963! Evenals we nu zeggen: „eindelijk” een wetsvoorstel voor het middelb. onderwijs, zei men dat in 1863 ook. Het was met dit soort van onderwijs een wonderlijke geschiedenis: in de grondwet van 1848

werd over middelbaar onderwijs gesproken, maar toen iemand bij de behandeling van deze wet vroeg, wat met middelb. onderwijs bedoeld werd, zei de minister, dat een wet op het middelb. onderwijs dit moest vaststellen! Dat gebeurde vijftien jaar later door Thorbecke, de man die de grondwet van 1848 geconcipteerd had. We kunnen zelfs deze middelb.-onderwijswet wel het sluitstuk van zijn grootse liberale wetgeving noemen; zijn opvatting van de maatschappij — die van de liberale burgerman — vinden we erin terug. Thorbecke vergelijkt het volk met een piramide: er is een top, een middenstuk en een basis. De top wordt gevormd door de geleerde stand, klein in omvang, maar uiterst belangrijk. Voor deze groep behoefde hij het onderwijs niet te regelen; de Latijnse school, het voorbereidend hoger onderwijs — een reeds eeuwen bestaande inrichting in de meeste steden (en stadjes) — was voor de zonen van dit deel van de bevolking bestemd. Dit onderwijs was bij het Koninklijk Besluit van 1815 nader geregeld. Het zou interessant zijn de historie van deze school te schetsen, maar dat kan in deze reeks niet, het zou ons te lang bezig houden. De Latijnse school is altijd de school geweest, die opleidde tot de Universiteit, en waar hoofdzakelijk latijn (later ook grieks) en wijsbegeerte gedoceerd werden. Pas in 1876, in de Hoger-onderwijswet van Heemskerk, wordt het K.B. van 1815 gewijzigd en worden er meer vakken ingevoerd en wordt de naam veranderd in gymnasium.

Thorbecke's wet is bedoeld voor de steeds groeiende burgerstand, de mensen van handel en industrie. De industrialisatie van Nederland nam een aanvang in die jaren en daardoor moest er een opleiding komen, die wiskunde, natuurkunde enz., en ook de moderne talen onderwees. Dat geschiedde vóór die tijd slechts op de zgn. Franse scholen, meestal kostscholen, en na 1838 ook op verschillende Latijnse scholen, die een tweede afdeling aan de school hadden toegevoegd. Deze zouden we de voorloper van de h.b.s. kunnen noemen. Het was dus geen overbodig werk, dat Thorbecke aanpakte: hij paste het onderwijs aan aan de veranderde maatschappij, waarin de industrie en de techniek een grotere plaats gingen innemen dan voorheen. De wet regelde „de vorming van die talrijke burgerij, welke het lager onderwijs te boven, naar algemeene kennis, beschaving en voorbereiding van de onderscheidene bedrijven der nijvere maatschappij tracht”. Op 12 maart 1863 werd de wet door de Tweede Kamer aanvaard met 40 tegen 25 stemmen en op 1 mei reeds werd zij behandeld in de Eerste Kamer, die haar met 26 tegen 7 stemmen aannam. Thorbecke verklaarde toen triomfantelijk: „Wij gaan, mijne Heeren, een groote en blijvende weldaad aan het land bewijzen, wij gaan krachten en instellingen in het leven roepen, die het intellectuele, het praktisch voortbrengend vermogen van de kern des volks moeten verhogen”.

De school die algemene kennis moest bijbrengen, was gesticht, Die term kan men niet op zichzelf bezien, hij is typisch negentiende-eeuws en stamt uit de levensbeschouwing die toen de heersende was: het positivisme.

(Wordt vervolgd).

A. Plaatsman.

¹⁾ We spreken in het vervolg over „middelbaar onderwijs”; iets wat steeds meer gedaan wordt als ook voorbereidend hoger onderwijs bedoeld wordt.

²⁾ In 1938 bezochten 3561 leerlingen een chr. h.b.s. en 3086 een chr. lyceum. Daarbij komen dan nog de leerlingen van de chr. gymnasia.

Om een evangelische politiek

Ter discussie,

Om een Evangelische Politiek.

door Prof. Dr J. P. A. Mekkes, Drs G. Puchinger, Mr P. J. Verplanken, Prof. Dr S. U. Zuidema en Mr W. Aantjes. Met een inleiding van Mr W. C. D. Hoogendijk Jr. 40 blz. Uitg. J. B. van den Brink en Co, Zutphen.

Welhaast bij elke gelegenheid, wanneer de voorzitter van het Centraal-Comité van

A.R. Kiesverenigingen, Dr W. P. Berghuis, het woord voert, spreekt hij zijn verlangen uit naar de eenheid van alle reformatorische belijders op politiek gebied. Prof. Van Niftrik meent dat die begeerte naar één grote protestants-christelijke partij voortkomt uit de achteruitgang die de Anti-Revolutionaire Partij in de laatste jaren onderging. Deze verklaring kan echter niet juist zijn, want ook Berghuis' voorganger, Dr J. Schouten, liet eenzelfde geluid horen, ook toen het beter ging met de A.R. Partij. Vooral vlak na de bevrijding, was er een sterk en diep

verlangen naar één Protestants-christelijk-nationale partij.

Enkele prominente christelijk-historische figuren vonden in de uitspraken van Schouten en Berghuis een oorzaak, om omstreeks de jaarwisseling '57/'58 een brochure het licht te doen zien onder de titel „Een getuigenis, waarom wij c.h. zijn en blijven”. Vooral de bijdragen van Prof. Dr G. C. van Niftrik, Mr R. Pollema en Mr G. Vixeboxse trokken daarin de aandacht. Hun getuigenis was een besliste afwijzing van elke poging om tot fusie te komen met de A.R.Partij.

Dit gaf aan enkele antirevolutionairen weer aanleiding om een geschrift te doen verschijnen getiteld „Ter discussie, om een Evangelische Politiek”.

Deze laatste publicatie bevatte echter niet een rechtstreekse reactie op „Een getuigenis”. Het ging er deze antirevolutionaire auteurs blijkbaar niet zo zeer om de stellingen en meningen van de schrijvers van „Een getuigenis” te bespreken, als wel om de achter de geponeerde uitspraken en stellingen liggende grondvragen aan de orde te stellen. Slechts twee schrijvers, de medewerker aan ons blad, Drs G. Puchinger, en Mr W. Aantjes gaan in hun betoog in op enkele uitspraken en zaken genoemd in „Een getuigenis”.

Vanzelfsprekend kan het de bedoeling van dit artikel ook niet zijn, om de verhouding tussen A.R.Partij en C.H.Unie te bespreken. Ook ons gaat het om de diepere vragen die hier aan de orde zijn.

Het kost weinig moeite om in deze discussie de grondvraag te ontdekken: Wat is nu eigenlijk het wezen, het doel, het beginsel van een politieke partij? Wat is de richting die een politieke partij moet hebben? En een tweede belangrijke vraag: Hoe groot moet de ruimte zijn binnen een politieke partij, als de meningen en overtuigingen uiteenlopen? Tot hoe ver kunnen de grenzen van een politieke partij zich uitstrekken, als zij toch haar eenheid wil bewaren? En wat is dan bij die „grensbepaling” norm en maatstaf?

— Nu de brochure.

Als ik de schrijvers goed begrepen heb, is het vorenstaande de centrale gedachte die hen heeft bezig gehouden. De ene bijdrage verschilt hierbij nog al van de andere. Naar mijn gevoelen staat de bijdrage van Prof. Dr S. U. Zuidema — overigens zeer waardevol — slechts in een indirect verband met deze vragen. Zijn artikel „Om een evangelische sociale politiek” bevat de bespreking van een gewichtig vraagstuk: de eigendom in deze tijd. De bedoeling is — en als zodanig is het zeer oriënterend — om een centraal probleem in het midden van de aandacht te plaatsen en om ons er van af te houden altijd maar weer met „klein goed” bezig te zijn.

Vooral in het aangrijpende woord van Prof. Dr J. P. A. Mekkes worden wij rechtstreeks voor de vraag geplaatst: Wat wilt U nu met Uw christelijke politiek? Gaarne zou ik dit woord volledig overschrijven — het is helaas zeer beknopt — maar, men leze het zelf. Het is mijn indruk dat de vele discussies in onze kring niet zo onvruchtbaar en hopeloos vermoedend zouden zijn, als wij al die randvragen en kritiek op allerlei beleidskwesties eens op zij zouden zetten, en ons bezig zouden houden met de vraag van Mekkes: „Hoe moeten wij het goddelijk instituut van de Staat bouwen?”

Deze vraag beheerst ook onze politieke partijvorming. Zeker, dan zijn niet alle vragen opgelost — hierover straks nog iets — maar wél zouden deze veel gemakkelijker en beter te overzien zijn. En — hun juiste proportie behouden.

Ik kan niet nalaten te trachten enkele gedachten uit de brochure, zij het kort en onvolledig, weer te geven.

Ik begin dan maar achteraan met het getuigenis van Aantjes, die telkens herhaalt, dat politiek bedrijven dienst is van Christus. Het gaat niet om de partij. Die is slechts middel. Ook niet om de georganiseerde „christelijke” partij. Maar om Jezus. Hij staat in het middelpunt van de politiek.

Aantjes snijdt de zeer belangrijke kwestie aan over de verhouding tussen politiek, geloof en theologie, met name de binding die Van Niftrik ziet tussen geloof en theologie. Deze zegt namelijk dat de theologie een kwestie van geloof is, maar ook omgekeerd, dat geloof een kwestie van theologie is. — Hierbij herinneren wij ons de jaren

1944/45. — Toen hebben ook wij de stelling dat het geloof een kwestie van theologie is verworpen. Politiek is, zo gaat Aantjes verder, een zaak van geloof, d.w.z. een zitten aan de voeten van Jezus en het luisteren naar het Woord Gods. Een politieke partij is een geloofsgemeenschap, zo heeft Mekkes ons vroeger al eens geleerd. Echter niet in die zin dat er een „christelijke partij” is tegenover een „niet-christelijk volksdeel”.

Mekkes spreekt elders in de brochure van een antithese tussen Gods liefde en mijn bedoelingen. Van het verschil tussen het dienen van Jezus en het zich laten bedienen door Jezus, voor onze „christelijke” doeleinden. Hier gaat de antithese dwars door ons eigen leven heen. Dit kan niet anders zijn dan een ernstige aansporing tot zelfonderzoek.

Helaas wordt in de brochure niet of slechts terloops de houding genoemd van de „doorbraak”-christenen. Zij die zeggen in alles naar Jezus te willen luisteren en dit ook metterdaad doen, maar die toch menen zich bij een partij te kunnen voegen die in haar programma's en beginseluitspraken, wel met waardering en erkenning over en van de godsdienst spreekt, maar die het Woord Gods toch niet als de krachtbron óók voor het politieke leven aanvaardt. We denken b.v. aan figuren als Dr J. J. Buskes.

Ik geloof gaarne dat het geloof in de verlossing van Jezus Christus ook voor het staatkundige leven de drijfkracht van hun persoonlijk politiek handelen is.

Ik meen dat wij hier zeer voorzichtig moeten zijn met het opereren met een plat en vlak antithese-begrip.

Maar is er bij dezulken niet een groot misverstand aanwezig? Als men alle „christelijke-partij” vorming afwijst, heel vaak met het beroep op Jezus' woord „Mijn Koninkrijk is niet van deze wereld”, vergeet men dan niet dat Jezus toch uitdrukkelijk spreekt van Zijn Koninkrijk, dat nú midden onder ons is en dat Hij doet komen. Hij vergadert zijn volgelingen. Hij — laten we dit triviale woord maar gebruiken — „organiseert” zijn discipelen in de Kerk. Hij tekent Zijn onderdanen met zijn „merk- en veldteken”.

Ik haal nog even Mekkes aan: Een politieke partij is niet anders dan een politieke „geloofs” gemeenschap.

Na deze opmerkingen ter-zijde, gaan wij weer verder en komen tot de bijdrage van de chr.-geref. burgemeester van 's Graven-deel, Mr C. J. Verplanke. Met grote ernst waarschuwt hij ons voor de rationalisatie die de zonen der reformatie zo herhaaldelijk als een groot gevaar besluit. Het telkens confessioneel of programmatisch vastleggen van dogma's en leerstellingen. Een gevaar dat de eeuwen door ons, als westerse, altijd min of meer intellectualistisch ingestelde christenen, voortdurend bedreigt.

Dan wordt de nauwkeurige formulering — hoe meer dogmatische abstracties hoe liever — en de organisatievorm steeds belangrijker. Dan wordt de actie, het bedrijf ons doel — een „christelijk” doel, maar uiteindelijk een doel van „deze wereld”.

Het deed mij daarom goed dat Verplanke als een van de eerste voorwaarden voor het voeren van „evangelische politiek” noemt het leven uit de waarachtige gereformeerde vroomheid. Hij spreekt uitdrukkelijk van gereformeerde vroomheid. Niet uit gereformeerde zelfverheffing van ons als gereformeerden, van ons als „Wij Calvinisten”, maar van die gereformeerde vroomheid die leeft in dat diepe besef van in alles afhankelijk te zijn van de Here, van zijn God en Vader. Van dié vroomheid die niet alleen buigt voor 's Heren Woord, maar die daaruit ook leeft. Dan is er ook geen gevaar voor spiritualistische afdolingen.

Dat eigene, die gereformeerde vroomheid mag niet verloren gaan. Die is de hechte basis voor elke politieke actie.

Hier hebben we de ruimte en de begrenzing van een reformatorische politieke partij.

Wat zou het een vreugde zijn als binnen deze grenzen ook inderdaad allen verenigd werden die „Gods Naam ootmoedig vrezén”.

Het meest heeft mij ontroerd het diep ernstige woord van Mekkes: Antithese.

Hoe vaak wordt dit woord vervlakt. — Misschien is Dr A. Kuyper in zijn definiëringen ook niet altijd even gelukkig geweest.

Hoe dit ook zij, Mekkes laat ons duidelijk

de antithese zien als inzet van de politieke strijd. Maar dan niet de antithese als doel of als scheidslijn. Immers hij alléén mag van antithese spreken die zijn solidariteit met de wereld in haar val en ellende beleeft, die haar diepe nood dagelijks doorleeft, die al de smarten van de tegenwoordige wereld doorvoelt en lijdt, die zich met alle vezelen van zijn bestaan met deze wereld verbonden weet.

Wie dat vergeet, houdt een „christelijk volksdeel”, een „christelijke partij” over die al haar kracht besteedt aan interne kwesties en begripsbepalingen, maar een partij zonder priester, zonder profeet.

Dus geen antithese?

Ja, juist wel. Juist dàárom.

Omdat wij wensen héél het volk, héél de staat voor Christus te doen knielen. Het is immers onze strijd om héél het staatsleven te doen buigen voor Hem, Die alle macht heeft in de hemel en op de aarde. Dat is een geloofsstrijd, een strijd van de Kerk.

Mekkes schrijft: niet van het tijdelijk kerkverband, wel van de Kerk, hoe verschillend haar leden — helaas — zondags kerken. Men heeft gemeend dat Mekkes hier vluchtte in de „onzichtbare” kerk. Maar als men dit zegt, heeft men Mekkes toch niet goed begrepen en het leed gevoeld dat uit deze woorden spreekt. Moet het ons ook niet veelmeer tot diepe droefheid stemmen, dat zovele kinderen Gods onmachtig blijken om elkander aan één avondmaalstafel te ontmoeten? Kunnen wij in de absolute zin apodictisch volhouden dat de Kerk niet gescheurd is? Dit is geen verdediging van een z.g. pluriformiteit die, nota bene, een rijkdom zou betekenen! Maar laat het ons steeds meer tot zonde worden dat wij niet in staat blijken de eenheid in Christus, het hoofd der Kerk, metterdaad en feitelijk te beleven.

De waarachtige antithese, de strijd tussen Christus en de Overste dezer wereld is allereerst een gaan in de weg van zelfverloochening. De discipelen van Jezus zijn hieraan te herkennen dat zij elkander liefhebben!

Zou daarom deze gescheidenheid een patroon kunnen zijn voor onze politieke partijvorming?

Of nu alle vragen over de politieke partijvorming zijn opgelost?

Neen! Indien er b.v. onder degenen die Jezus hartelijk liefhebben en zich buigen voor Zijn Woord een diepgaand verschil van inzicht is in de staatkundige problemen, wat dan?

Mag ik een voorbeeld noemen? Ik heb de indruk dat verreweg de meesten in onze kring het verwerpen dat de Overheid een conjunctuur-politiek voert en een actieve belastingpolitiek ongeoorloofd achten. Het is echter mijn stellige overtuiging dat het, op grond van art. 36 van de Ned. Geloofsbel., een der eerste taken van de Overheid is, om een bewuste conjunctuurpolitiek te voeren! Ik val hier Prof. T. P. van der Kooy volledig bij! En tevens, dat een actieve belastingpolitiek in dit kader een plaats móet hebben.

Ik ga op deze kwesties zelve nu niet in. Maar niemand kan ontkennen, dat een dergelijk ernstig verschil van gevoelen een groot bezwaar is, wanneer wij ons opmaken om anderen voor onze politieke idealen te winnen en om deze, zo mogelijk, te verwerkelijken, terwijl wij het zelf nog niet eens zijn over de juistheid van onze doelstellingen.

Men mag hier tegenwerpen dat hier blijkt hoe ver wij ten achter zijn met onze beginselstudie, en hoe zeer de moderne problematiek ons overrompeld heeft, terwijl wij „hier en daar doende waren”, maar de feiten zijn nu eenmaal zo.

Toch meen ik, hoe moeilijk ik deze kwestie ook vind, dat wij, indien wij allen onze politieke roeping meer zagen in het licht dat de schrijvers van „Om een Evangelische Politiek” ons doen zien, wij deze bezwaren zouden te boven komen en binnen eenzelfde partijverband vruchtdragend zouden kunnen arbeiden.

De bibliothecaris van de Dr Abraham Kuyperstichting, Mr W. C. D. Hoogendijk voorzag de brochure van een „Ten geleide”.

Om met deze te spreken, hoop ik dat velen in deze gebrekkige en onvolledige parafraze — die uiteraard voor mijn rekening is — en in de gemaakte kanttekeningen, het thema van een werkelijk evangelische politiek zullen herkennen.

Utrecht.

H. C. Smit.

BOEKBESPREKING

Dr C. J. Goslinga: *De boeken Samuël, opnieuw uit de grondtekst vertaald en verklaard.* Eerste deel. Tweede druk. Uitg. J. H. Kok N.V. Kampen, 1959. Prijs f 8.50.

In de tweede druk van dit deel der Korte Verklaring met nieuwe vertaling zijn geen ingrijpende wijzigingen aangebracht. De bewerkter zegt er zelf van: „taal en stijl zijn enigszins gemoderniseerd en in de vertaling is, waar het kon, meer overeenstemming gebracht met die van het Nederlands Bijbelgenootschap, maar de verklaring is zakelijk gelijk gebleven”. Natuurlijk is ook de spelling veranderd.

De inleiding geeft een uitnemende beschouwing over de boeken Samuël en over hun betekenis in de canon van het Oude Testament: dit geschiedwerk wil doen zien de wording en instelling van het ware theocratische koningschap in Israël in verband met de ontwikkeling die Israël heeft doorgemaakt; daarbij tekent het werk de opkomst van het profetisme als een gevestigde macht in Israëls leven. Samuël is de profetische voorbereider van het koningschap, en het profetisme als afzonderlijke geestelijke macht moet het theocratisch karakter van het koningschap handhaven en waarborgen. In verband met deze „eigensoortige geschiedschrijving” (blz. 12) had de auteur misschien iets kunnen zeggen over het feit dat in de Joodse canon de boeken Samuël gerekend worden tot de „vroegere profeten”.

Gezien deze tekening der historie (profetisme-koningschap) zijn enkele momenten in het leven van Saul m.i. van bijzondere betekenis: 1. dat hij na zijn zalving door Samuël de geest der profetie ontvangt, tengevolge waarvan het spreekwoord ontstaat: Is Saul ook onder de profeten? 2. dat hij bij zijn vervolging van David, die naar Samuël vlucht („in de schuilplaats der profetie”, aldus J. C. Sikkels, die door Goslinga met instemming wordt aangehaald), opnieuw in de greep van de geest der profetie komt, die hem dan verhindert om met zijn vervolging door te gaan, waarna het genoemde spreekwoord opnieuw opgeld doet; 3. dat hij tegen het eind van zijn leven, wanneer de Heere Zich van hem heeft teruggetrokken, in radeloze toestand zich wendt tot een vrouw met een waarzeggende geest, dus tot de door de Heere verboden „profetie”, waarbij dan de dodengeest van Samuël verschijnt die hem het oordeel aanzegt.

Over al deze punten maakt Goslinga mooie opmerkingen. Terecht handhaaft hij de zelfstandigheid van de twee verhalen waarin het spreekwoord wordt vermeld. Bij het tweede had hij m.i. nog wel iets meer kunnen zeggen, dan dat we hier een getuigenis hebben van Gods almacht „die ook zijn vijanden in strijd met hun bedoeling weet te maken tot instrument van de Geest der profetie”, iets meer nl. in aansluiting aan het verband tussen profetisme en theocratisch koningschap. Duidelijk is immers te zien de neergaande lijn van Sauls koningschap, het wordt al meer anti-theocratisch, anti-profetisch, en het neemt dan tenslotte zijn toevlucht tot de „profetie” van heidense origine. Dit had dan m.i. ook meer in het licht gesteld kunnen worden bij de geschiedenis van Sauls gang naar Endor. De verklaring van het wonderlijk gebeuren daar is niet eenvoudig. Goslinga bestrijdt de gedachte dat Samuël werkelijk zou zijn teruggekeerd uit het dodenrijk (onlangs onder ons naar voren gebracht door ds F. Mul in een gedrukte preek).

Voortreffelijk schrijft Goslinga over de instelling van het koningschap. De Bijbelcritiek heeft gemeend hier twee verschillende verhalen te kunnen ontdekken, die dan later in elkaar gewerkt zouden zijn. Zonder zich al te zeer in de stellingen van de Bijbelcritiek te verdiepen, geeft de schrijver een goede bestrijding van deze meningen.

We hebben enkele opmerkingen. De schrijver zegt dat hij, waar dat kon, zijn vertaling in overeenstemming heeft gebracht met de Nieuwe Vertaling. Maar wanneer hij daarna streefde, dan had dat zonder bezwaar op veel meer plaatsen kunnen gebeuren. Ik noem één voorbeeld. In de eerste druk vertaalt Goslinga hoofdst. 6 : 13b: Toen zij hun

ogen ophieven, zagen zij de ark en verblijdden zich haar te zien. De tweede druk heeft: Toen zij hun ogen ophieven, zagen zij de ark en waren verblijd haar te zien. De Nieuwe Vertaling heeft: Toen zij opkeken, zagen zij de ark, en zij waren verheugd haar te zien.

Op sommige punten kan men met de auteur van mening verschillen over een détail van de uitlegging, of over aanvaarding van een andere lezing dan de overgeleverde Hebreeuwse tekst biedt. Zo laat Goslinga aan het slot van hoofdst. 10 weg wat Statenvertaling en Nieuwe Vertaling daar hebben: Doch hij was als doof (N.V.: Maar hij hield zich doof). Hij trekt deze woorden met een lichte letterwijziging bij het volgende hoofdstuk, zodat dat aldus begint: Het was ongeveer een maand later, welke lezing ook gevonden wordt in de Griekse vertaling. Volgens Goslinga is de vertaling „doof” onmogelijk. Houden we de Hebr. tekst aan, dan moeten we vertalen: doch hij was als zwijgend. En dat heeft weinig zin, het woordje „als” wordt dan onbegrijpelijk. Maar we zouden m.i. ook kunnen vertalen: hij hield zich als stom. Bovendien valt op te merken, dat de vertaling „doof” niet zo geheel onmogelijk is. Het desbetreffende werkwoord betekent in zijn meest eenvoudige vorm eerst: doof zijn. Weliswaar wordt hier een andere vorm gebruikt, maar de idee „doof” is toch aan deze woordstam verbonden, gelijk ook blijkt uit een ervan afgeleid bijv. naamwoord dat „doof” betekent.

Er zouden nog meer détailopmerkingen te maken zijn. Maar we willen het hierbij laten. Dr Goslinga heeft m.i. een voortreffelijk werk geleverd, dat een goed hulpmiddel kan zijn tot het verstaan van de Schriften.

De uitgave is door de firma Kok uitstekend verzorgd.

Apeldoorn.

B. Jongeling.

PERSSCHOUW

De zelfstandigheid der plaatselijke kerk

Op een vergadering van het landelijk verband van Commissies van Beheer van de synodaal Gereformeerde Kerken heeft Prof. Dr R. van Dijk van de V.U. over „Samenlevingsdynamiek en kerkelijk financieel beheer” gesproken.

De Rotterdammer gaf het volgende verslag van deze rede.

De hooggeleerde spreker had niets profesoraals over zich, toen hij zijn referaat hield. Zich voorstellend als een Drentse boerenzoon, bezigde hij de toffe jongensstijl, hetgeen blijkens interrupties, applaus en voetgetrappel door de vergadering bijzonder werd gewaardeerd.

Daarom wenste de professor duidelijk te zijn en onverbloemd te zeggen wat hij meende. Welnu, hij tastte aanstonds een heilig gereformeerd huisje aan, door te verklaren dat de zg. zelfstandigheid der plaatselijke kerk een begrip is uit de 17e eeuw, dat in de moderne tijd niet bruikbaar meer is.

Kuyper kon nog gewagen van soevereiniteit in eigen kring, maar deze soevereiniteit is heden ongewenst. Immers zijn er zulke drastische veranderingen in de samenleving, dat het ook in de kerk anders moet gaan.

De eigen zelfstandigheid was altijd een groot goed. Friesland had elf steden en dertig grietenijen. Inderdaad iets heel moois, maar daarmee valt op het ogenblik niet meer te werken. Want dan gaat het op zijn elf-en-dertigst: de kerk sukkelde achter de dingen aan. Vandaag heeft boer Klaassens uit Paesens-Moddergat alles te maken met wat er in de Europoort in het hoogovengebied en in Amsterdam gebeurt. En omgekeerd, want men kan niet meer zonder elkaar.

Honderd jaar geleden vond 60% van de Nederlandse bevolking zijn bestaan in de landbouw; heden amper 10%. Nederland bestaat nu bij de gratie van industrie en handel en er komt een tijd, dat de dienstsector de hoofdzaak van de bevolking gaat uitmaken. Want waar de behoeften vermeerderden moeten de diensten toenemen. De taak van de kerk is ongemeen uitgebreid. Wil zij haar positie behouden, dan zal haar taaksfeer zich nog meer moeten

KRITISCHE KRABBELS

De hemelijke wens

Voordat hij bij mij binnen zou komen nam ik nog even de stukken door. Het was een tamelijk zielig geval dat zijn toevlucht zocht bij een groot concern. Na slechts 2 jaren Mulo was Johannes Smit de maatschappij ingegaan, had als loopjongen, bakkersknecht en hulpbesteller zijn geluk beproefd, zonder het te vinden. Misschien had hij het wel gevonden bij Jannie Oosterhof, die hem enige kinderen schonk en een kleine verhoging van het weekloon door werkhuizen aan te houden. Momenteel was voornoemde Smit reeds in de veertig en het was hem — werkloos geworden wisselopper — een begeerte met een simpel poetsmiddel winkeltje in winkeltje uit te gaan. Volgens de routine nam ik kennis van zijn hobbies die hij op het sollicitatieformulier had ingevuld. Wacht eens! Warempel, ik had met een broeder te maken. Stel je voor dat hij mij van naam zou kennen en zou proberen extra bij mij in het gevlij te komen. Ik heb daarmee nl. enige ervaring, gaande van een kruiperigheid die ieder Christen onwaardig is, tot die vuistslag op mijn bureau, afgevuurd door die broeder die mij onder krachttermen verkondigde dat ik hem moest helpen. Van deze goedaardige Smit verwachtte ik geen gedwing, hoogstens wat gezeur. U zult vragen hoe ik op grond van zijn hobbies tot de conclusie kwam dat hij één van mijn broeders was? Wel, dat was vrij eenvoudig. Er stond zwart op wit: lid van de mannenvereniging... (volgde de naam van een bekend hoogleraar) en lid van de politieke vereniging (die ik niet nader aan zal duiden... objectief blijven s.v.p.).

Meneer Smit werd aangediend. Hij begroette mij op een wat slaafse wijze doch hij gaf van geen enkele vrouwelijkheid blijk bij het horen van mijn naam. Gelukkig dat mijn incognito bewaard kon blijven stelde ik de gebruikelijke vragen en ik bereidde hem op een mogelijke teleurstelling voor door te zeggen dat het aanbod zeer groot was. Vierhonderd acht en zestig aanmeldingen voor één vacature. Smit glunderde... hij was toch maar opgeroepen. Inderdaad, het liberale concern heeft graag trouwhartige gereformeerden in dienst. Het gesprek was tamelijk mat, Smit verkocht zichzelf maar matig. Bij mijn vraag wat hij zich voornam te bereiken veerde hij op. Hij gaf het antwoord, mij niet aanzien, doch in voor mij onbekende verten achter het raam bikkend: „Ik zou het liefst minister van financiën worden”. Ik zat perplex en toen ik mijn tegenwoordigheid van geest teruggewonnen had vroeg ik hem of hij dacht die functie naar behoren te kunnen vervullen. Ik zei maar niet dat de Mulo te zwaar voor hem was geweest, want hij kon altijd repliceren dat hij als wisselopper gewend was geraakt met geldmiddelen om te gaan. Ditmaal keek hij mij recht aan: „Meneer, in elk geval zouden mijn beginselen een zegen zijn voor ons volk”. Wat er verder volgde ben ik grotendeels vergeten, het was een onverantwoordelijk betoog over 's mans verantwoordelijkheid.

De volgende sollicitant moest even wachten. Nadat Smit's rug door de deur was verdwenen zette ik, even langzaam als nerveus, even geërgerd als verdrietig, mopperend op bekende pers-organen en zuchtend om zielsverzorgende prediking, een minus-teken op het sollicitatie-formulier van mijn zich schromelijk overschattende broeder Johannes Smit.

Frater.

verbreden. Een sprekend voorbeeld is het diaconaat, dat zich de laatste jaren steeds meer op het gebied van maatschappelijk werk beweegt.

Volgens prof. Van Dijk heeft de kerk twee belangrijke taken te vervullen. Allereerst moet zij de koningsgerechtigheid van God en zijn liefde voor deze wereld proclameren. Daarnaast moet de kerk laten zien „hoe lief zij elkaar hebben”, de leden onderling en de kerken onderling.

Om in deze ontkerstenende wereld die taken te kunnen volbrengen, zal de kerkelijke economie moeten meespreken. Want ook in de kerk leeft men in de sfeer van de geld-economie. Daarom zijn de commissies van beheer zo belangrijk geworden.

Feitelijk behoren de leden der commissies van beheer een geestelijk ambt te bekleden, zei prof. Van Dijk. De commissie van beheer dient in het geheel van de kerkeraad te worden ingebouwd. Plaatselijk, maar eveneens in de generale synode. Voor het goede functioneren van de synode zou dit lichaam zich moeten splitsen in afdelingen voor geestelijk-kerkelijke en economisch-kerkelijke zaken. Men zou ook apart moeten vergaderen, desnoods onder hetzelfde moderamen, eerst bijv. veertien dagen over de economische kant, daarna over zuiver geestelijke dingen.

Maar — aldus prof. Van Dijk — men wil dit niet, omdat men van deze zaken niets begrijpt. In de kerk leeft men immers nog in de 17e of 19e eeuw, d.w.z. efficiënt werken is er niet bij!

Terwille van het koninkrijk zal men gebruik moeten maken van de onrechtvaardige mammon. „Kerkelijke autonomie, de zelfstandigheid der plaatselijke kerk, de traditionele heerschappij der ambten interesseren mij niet”, riep prof. Van Dijk uit. „Dat zijn allemaal secundaire principes, gezien in het licht van het koninkrijk Gods”.

Er is in deze tijd kerkelijke planning nodig. Want de taken van het kerkverband der gereformeerde kerken worden alsmar groter in verhouding tot de plaatselijke kerken. De kerken als geheel moeten weten, waar zij in de komende vijftig jaar aan toe zijn.

Dat kost veel geld. Er moet naar gestreefd worden, dat de leden 20 pct. van hun belastingbedrag aan de kerk geven. Ook zal de kerk overheidssubsidies moeten aanvaarden, nu de overheid vandaag haar gerechtvaardigde eisen aan kerkbouw gaat stellen. Men mag de kerk niet losmaken van de publieke orde. Nodig is concentratie van de financiën en van de werving daarvan. Daaraan gaat natuurlijk vooraf, dat de mensen worden ingelicht over het doel waarvoor men geld inzamelt.

De spreker garandeerde, dat Calvijn het met hem eens zou zijn als hij vandaag leefde. Want Calvijn wist wat economie en efficiency was. Een efficiënte organisatie der kerkelijke economie zal echter nooit heerseres in de kerk mogen zijn, maar steeds dienares moeten blijven. Zo wil de Heer het.

Met verbazing heb ik het verslag van deze rede gelezen.

Als de zin ervan goed tot je doordringt, vraag je je in verbazing af: in wat voor een wereld leven wij?

Overal in de kerken wordt geklaagd, jammerd: er treedt hoe langer hoe meer geestelijke verschraling op; er komt een bovenlaag van leiders en leidende organen, maar we verliezen de greep op het volk; de kerken worden hoe langer hoe leger; de geestelijke belangstelling wordt steeds geringer; de kennis van het Evangelie, het woord van God, gaat zienderogen achteruit; de activiteit van de gelovigen neemt af. En ieder die het kerkelijke leven kent weet, dat een der oorzaken van deze beangstigende misère is: de massaliteit der kerk; het handelen bij, over en zonder de kerken en haar leden. Zal er nog iets van het getuigenis en de kracht van de kerk openbaar worden, dan zal het moeten komen tot kleine gemeenten, die voluit zelfstandig zijn; die een werkelijke, een levende, een actieve geloofsgemeenschap zijn en die als een licht schitteren in haar omgeving.

Maar dat is nog niet alles.

Zelfs niet het eerste.

Het stond en staat voor Gereformeerden vast, dat de „plaatselijke kerk”, de afzonderlijke gemeente, de „gestalte”, de „vorm” is, waarin Christus zijn kerk op aarde doet leven en werken. Zo hebben die kerken geleefd, geleden en overwonnen in en over de wereld. Zo hebben de Gereformeerde Kerken speciaal in ons land het beleden en in praktijk gebracht en zijn ze tot een macht geworden. Zo is het in de vorige eeuw door Gods genade weer ontdekt en werkelijkheid geworden. En toen en daarom zijn de kerken weer gaan bloeien en werden ze een zegen voor ons volk. De dolerende kerken stelden zelfs als voorwaarde voor kerkelijke eenheid vast: het metterdaad en ten volle erkennen van de waarheid, dat de afzonderlijke kerken voluit zelfstandige kerken zouden zijn. Dat het enige bestuur in de kerk de kerkeraad zou

wezen. En dat het gezag van de meerdere vergaderingen een **minder**, een **lager** gezag zou zijn dan dat van de kerkeraad.

Om dat alles zeggen we keihard **neen** tegen beschouwingen als van Prof. Van Dijk.

Juist omdat de kerk de dubbele taak heeft — in feite is het maar één taak — van het proclameren van Gods rijk en het zijn en zich openbaren als gemeenschap der liefde, daarom moeten de kerken kleine zelfstandige kerken zijn. Zó alleen kunnen ze zijn wat ze moeten zijn. Zo alleen kunnen ze staan in de boze dag.

Wat er dan nog gemeenschappelijk moet verricht worden is van oneindig minder betekenis dan dat éne. En het kan geschieden in een in de Geestelijke eenheid der kerk gefundeerde samenwerking der kerken en door het vrije initiatief der kerkleden.

Wie het ware heil der kerken zoeken wil zegt daarom van ganser harte **ja** tegen de zelfstandigheid der afzonderlijke kerken en hartgrondig **neén** tegen alle stromingen en instanties die deze willen aantasten, omdat ze het eigenlijke werk, de primaire roeping der kerk belemmeren en altijd eindigen in een de kerken verwoestende hiërarchie.

C. V.

DEZE MAAND VERSCHIJNT:

Dr. C. SMITS, GEDENK MIJNER MIJN GOD!

De ontwikkeling in het G.P.V. van jan. 1958—mei 1959. Met een verantwoording van mijn daden als lid van de Centrale Verbondsraad. ca 50 blz. ca f 1.25.

BOEKHANDEL BEN DOORNBOS

GRONINGEN - TEL. 23581 - GIRO 814064

GEREFORMEERDE H.B.S. TE ROTTERDAM

Zoals uit onderstaande advertentie blijkt roept het Bestuur van de Geref. H.B.S. in Rotterdam ouders van aanstaande H.B.S.-ers op deze naar de Geref. H.B.S. aldaar te zenden. Wij vestigen de aandacht van onze lezers op deze advertentie en zo ook op de daarin genoemde School. Laten alle ouders van kinderen die naar middelbare scholen zullen gaan zich toch terdege rekenschap geven van de vraag aan welke onderwijsinrichting zij hun kinderen zullen toevertrouwen!

C. V.

KERKNIEUWS

Beroepen te Leerdam voor de zendingsarbeid op Nieuw-Guinea: W. Boessenkool te Capella a/d IJssel; te Houwerzijl: H. W. Op-hoff te Dalfsen; te Nieuwleusen: kand. A. P. van Dijk te Groningen.

Intrede. Na bevestigd te zijn door Ds H. Veltman van Zeist deed kand. H. Pool zijn intrede in de kerk van Avereest-Dedemsvaart met een preek over 2 Cor. 5 : 18—21.

Kerkbouw. De kerk van Bergentheim gaat tot kerkbouw over.

Centrale Diakonale Conferentie. De Centrale Diakonale conferentie zal D.V. woensdag 24 juni a.s. des morgens om half elf gehouden worden in de Mirte-kerk, Linnaeusplein 55 te Groningen. Prof. Veenhof zal refereren over: **De diakonie en haar hulporganen.**

Adressen. Huizum (Fr.), Kerkeraad: P. v. d. Werf, Adr. Brouwerstr. 24; Diaconie: S. Posmus, Huizumerlaan 22.

OPROEP

Vergadering

ter bespreking van de situatie, die in onze kerken is ontstaan door de besluiten van de Generale Synode van Spakenburg inzake de kerken op Soemba en ds Goossens.

De kerken op Soemba blijven nog steeds zonder hulp.

Ds Goossens is nog steeds afgezet, hoewel twee generale synodes hebben uitgesproken, dat de afzetting onrechtmatig is geschied.

Ds Joh. Francke

van Hoogeveen zal deze besluiten en de daardoor ontstane toestand nader toelichten.

Ieder, die met ons over deze gang van zaken is verontrust of hierover wenst te worden ingelicht, wordt uitgenodigd deze vergadering bij te wonen.

De vergadering wordt gehouden te **Amersfoort**, in het Ned. Herv. Wijkgebouw, Laurens Costerplein 14. Vanaf het Station te bereiken met buslijn 3, tot halte Lorentzstraat.

Zaterdag 6 juni a.s. Aanvang half drie

Namens het Comité S. O. S.

Ds Joh. Francke, voorz.

IJ. Jacobs, secr., Stevinstraat 70, Scheveningen.

ROTTERDAM

Aan de Chr. School voor kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden, Mauritsstraat 84, wordt gevraagd een

ONDERWIJZERS

vereist acte J. en K. of een

ONDERWIJZER

vereist hoofdacte J. en V.

Klassen van ongeveer 15 leerlingen. Salaris: L.O. + marge plm. f 900.—

Soll. aan het h.d.s.: **F. Groenendijk, Bergselaan 34c, Rotterdam-N.** Telef. 46969.

GEREFORMEERD LYCEUM TE ROTTERDAM

Aangifte van leerlingen voor het eerste en tweede leerjaar met volledige opleiding H.B.S. of gymnasium.

Aanmelding zo spoedig mogelijk aan het adres van de 2de secretaris **W. Groenevelt, Bas Jungeriusstraat 106c, Rotterdam-20**, Telefoon 01800 - 78584.

HET BESTUUR.